

Siyerin Doğru Anlaşılmasında Tarihsel Bağlam

﴿وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِن قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَن هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَن يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾

“Daha önceden Medine’yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, (ensâr) kendilerine göç edip gelenleri (muhacirleri) severler ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmezler. Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.”

(Haşr, 59/9)

HİRA

- ❖ Kur’ân’ın ve siyerin doğru anlaşılmasında esbâb-ı nüzûlü ve nüzûl ortamını bilmenin faydaları nelerdir?
- ❖ “Sözün anlamı, sözün bağlamında saklıdır.” Bunun sebepleri nelerdir?
- ❖ Bakara Sûresi 189. âyet ekseninde dindarlığın ölçüsünü kim belirleyebilir? İnsanların kendi kafalarına göre bu konuda konuşmaları ne kadar doğrudur?
- ❖ Batı dünyasının Kur’ân ve Peygamber algısı hakkında neler söylenebilir?
- ❖ Batı’nın İslâm’a yaptığı saldırılar karşısında savunmacı bir dil üzerinden onlarla mücadele etmenin sakıncaları nelerdir?

Siyer, Cereyan Ettiği Zaman, Mekân, Kültür, Sosyal Yapı ve O Devrin Şartlarının Sosyo-Psikolojik Alt Yapısı Dikkate Alınarak Okunmalı, Bugünden Hareket Ederek O Günü Değil, O Güne Giderek O Günü Okumalıyız.

Gerek Kur'ân'ın anlaşılmasında gerek siyerdeki bazı hadiselerin doğru kavranılmasında tarihî bağlamın dikkate alınmasının önemli bir yeri vardır. Nasıl ki esbâb-ı nüzûlü bilmek âyetlerin doğru anlaşılmasına katkı sağlıyorsa nüzûl ortamı dediğimiz, hadiselerin cereyan ettiği tarihî bağlamın da anlaşılması, meselenin kavranılmasına ciddi oranda etki etmektedir. Somut bir örnek üzerinden bunu anlamaya çalışırsak Bakara Sûresi'nin 189. âyetini örnek olarak verebiliriz. Bu âyette Rabbimiz buyurur ki: **“Sana, hilâl şeklinde yeni doğan ayları (ayın evrelerini) sorarlar. De ki: ‘Onlar, insanlar ve özellikle hac için vakit ölçüleridir.’ İyi davranış, asla evlere arkalarından gelip girmeniz değildir. Lâkin iyi davranış, korunan (ve ölçülü giden) kimsenin davranışındır. Evlere kapılarından girin, Allah’tan korkun, umulur ki kurtuluşa erersiniz.”**^[1]

Birçok önemli mesajı bizlere ulaştıran bu âyet, hem nüzûl sebebi hem de nüzûl ortamı dikkate alınarak okunursa ancak doğru bir şekilde anlaşılacak bir âyettir. Nasıl mı? O günlerde Araplar, kendilerini sosyal statü ve dini yapı açısından ikiye ayırırlardı: *Ahmes/Hums* ve *Hil*. Ahmes’e mensup olanlar, kendileri haremın asli sahipleri sayar, bundan dolayı da bazı ayrıcalıkları olduklarına inanırlardı. *Hillî* olarak sayılanlar ise Kureyş’in dışında kalanlar, Harem bölgesine dışarıdan gelenlerdi. Ahmesîler, benimsedikleri inancın bir göstergesi olarak haccın menasiklerinde *Hillî* olanlardan ayrı davranırlardı. Mesela; Ahmesîler, **“Biz Harem ehliyiz. Harem’den dışarı çıkmayız. Arafat’ ta halk ile vakfe yapmak bizim kadrimizi düşürüyor!”**^[2] diyerek Arafat’a gitmez, sadece Müzdelife’de vakfe yaparlardı. Efendimiz (sas) bu yanlış âdeti peygamberlik gelmeden önce yaptığı haclarda bile uygulamamış, son Veda

[1] Bakara, 2/189.

[2] İbn Hişâm, *Sire*, I, 265, 266.

Haccı'nda ise fiili olarak ortadan kaldırmıştır. Bu konuda sahâbeden Cübeyr b. Mut'im şöyle buyurmuşlardır: “Ben Resûlullah'ı peygamberlikten önce de, Arafat'ta vakfe yaparken gördüm. Kureyş ise Arafat'ta değil, cem' mekânında (Müzdelife'de) vakfe yaparlardı. Sadece Kureyş'ten Şeybe b. Rebîa onlar gibi yapmazdı (Arafat'ta vakfe yapardı).”^[3]

Veda Haccı sırasında bazı Mekkeliler, Efendimiz (sas) de Kureyş'ten olduğu için Müzdelife'den ileriye gitmeyeceğini zannetmişlerdi. Ama Efendimiz (sas) Arefe günü sabah erken saatlerde Mina'dan Arafat'a hareket etmiş ve bu kötü âdeti fiili olarak da sonlandırmıştı.

Hillilerden olanlar hac menasiklerini bitirip evlerine döndüklerinde evlerine kapılarından girmek yerine, dindarlık adına zor olanı tercih ederek güya takvanın bir nişanesi olsun diye evlerine bacalardan, arkalardan ya da duvardan açacakları deliklerden girerlerdi. Böyle yapmakla da Allah'a daha yakın olacaklarını, yani iyilik ettiklerini zannederlerdi. Ama inen âyet, bunun bir dindarlık işareti olmadığını beyan ediyordu.^[4]

Âyetin indiği bu ortamı bilmek ve o ilk muhatapların durumlarına vâkıf olmak, görüldüğü gibi âyetin anlaşılmasının en önemli vesilesidir. Yine ilk bakışta bu âyetin iki farklı konuyu bir arada zikretmesi de tam olarak anlaşıl-mamaktadır. Öyle ya, “ayın evreleri ile evlere kapılardan girin” emrinin ne alakası olabilir ki? Bu sorunun cevabı da âyetin nüzûl ortamındadır. Âyette ifade edilen, “ayın evrelerinin ne olduğu” sorusunun muhatabı bir peygamberdir. Aslında Yahudiler, âyetin indirilişinden önce bu soruyu sahâbeyi zor duruma düşürmek için sormuşlardı.^[5] Sahâbe, bu soruya cevap veremeyince bunun üzerine de Efendimiz'e sorulmuştu. Soru soranların amaçları cevap almak değil, bilgisi olmadığını zannettikleri bir mesele üzerinden Efendimiz'i (sas) mahcup etmek, “Peygamber olduğunu iddia ediyor ama bu sorunun cevabını bilmiyor” demek içindi. İşte Rabbimiz, bu amaçla sorular soran zümreye, bir manada evlere kapılardan değil, bacalardan giren bunu da dindarlık adına yapanların hâline benzetiyor, iki hastalığı bir arada anarak tedavi etmek istiyordu.

[3] Vâkıdı, *Kitabü'l-Meğazi*, II, 452.

[4] Vâhidi, *Esbâbü'n-Nüzûl*, s. 35, 36; Çetiner, *Fâtiha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl*, I, 68-70.

[5] Vâhidi, *Esbâbü'n-Nüzûl*, s. 35.

Görüldüğü gibi bir âyetin anlaşılmasında nüzûl ortamını bilmenin ciddi bir etkisi vardır. Aynı şekilde Efendimiz'in (sas) hayatı içerisinde geçen binlerce meselenin anlaşılması, siyerin sayfaları içerisinde geçen hadiselerin tam olarak kavranması, olayların neş'et ettiği bağlamı iyice anlamaktan geçmektedir.

Bundan dolayı siyerden hakkı ile istifade edebilmek için şu üç tarihsel ortamı iyice öğrenmek gerekir:

1- Hz. Peygamber öncesi ortam

2- Hz. Peygamber'in yaşadığı ortam

3- Hz. Peygamber sonrası ortam

Hz. Peygamber'in (sas) dünyasına dair bu ortamları iyice kavradığımız zaman, İslâm'ın nasıl bir muhatap çevresine söz söylemeye başladığını, aldığı tepki ve karşılıkları, bir toplumu nereden alıp nereye ulaştırdığını, nasıl etkilediğini, hangi konularda zorlandığını, meselelere çözümler getirirken nelere dikkat ettiğini, yirmi üç yıl gibi kısa bir zaman diliminde nasıl bir İslâm cemaati oluşturduğunu, vefatının ardından yaşanan menfi ve müspet hadiselerin nelere sebep olduğunu ve daha onlarca meseleyi anlamış olacağız.

Ayrıca bir yönü ile *sözün anlamı, sözün bağlamında saklı olduğu için* bağlamı anlamak, Kur'ân'ın ve sünnetin beyanlarını doğru anlamamızı da sağlayacaktır. Dikkat edin, bugün başta Batı dünyası olmak üzere İslâm'ı karalamaya çalışanların ve onların taraftarlarının malzeme olarak kullandıkları bütün meseleler, nüzûl ortamını veya siyer coğrafyasını, kısacası tarihsel bağlamını ihmal ederek anlamaya çalıştıkları konulardır. Yirmi, yirmi beş maddeyi geçmeyen ve neredeyse 150 yıldır fırsat buldukça sürekli gündeme taşıdıkları bu meseleler, elbette İslâm'ın o pak çehresine zarar vermeyecektir. Ama cahil ve propagandalardan etkilenen saf insanların İslâm'la şereflenmelerine engel olacaktır. Bundan dolayı bizler, bir savunma refleksi ile onların saldırılarına cevap vermek için değil, değerlerimizi iyice anlamak, başkalarına da doğru bir şekilde anlatmak için bu meseleleri iyice öğrenmek zorundayız.

Bugün İslâm düşmanlarının saldırı malzemesi olarak gündeme taşıdıkları belli başlı meseleler şunlardır:

- *Miras paylaşımında erkeğe iki, kadına bir pay verilmesi*
- *İki kadının şahitliğinin, bir erkeğin şahitliğine denk sayılması*
- *Bir erkeğin dört hanıma kadar evlenebilmesi*

- Kadının sosyal hayattan uzak tutulması ve erkeğe itaatinin boyutu
- Cariyelik ve kölelik meselesi
- Peygamberimizin (sas) çok evliliği
- Peygamberimizin (sas) küçük yaştaki hanımlarla evliliği
- Hırsızın elinin kesilmesi, zina edenin recm edilmesi gibi cezaların ağır oluşu
- Mürtedin hükmü
- İslâm'ın şiddet üzerine bina edildiği iddiası...

Bunlar ve bunlara benzer tüm meselelerde ortaya konan iddialar; bu konuları yüzeysel olarak ele almaktan, Kur'ân'ın nüzül ortamını ve siyer coğrafyasını, zaman ve mekân olarak dikkate almadan yapılan değerlendirmelerden oluşmaktadır. Eğer 21. asırdan İslâm'ın neş'et ettiği 6. asra bakılırsa bugün insanların doğru kabul ettikleri nice hususların o dünyada yanlış; o dünyada kabul gören nice meselenin ise bugün yanlış olduğu görülecektir. Mesela, o gün Hz. Peygamber'e (sas) karşı olan hiçbir muarız, yukarıda söylediğimiz meselelerden dolayı tartışmaya girmiyordu. Bilakis, o gün için devrim niteliğinde olan bazı adımlardan dolayı Hz. Peygamber'i eleştiriyorlardı. Onlar: *“Muhammed, kölelerimizle bizi eşit görüyor. Kadınları yüceltiyor. Sınırsız olan evlilik sayısını dört ile sınırlıyor. Mirastan payı olmayan anne, eş ve kız çocuklarına mirastan pay veriyor...”* gibi hususlarda Efendimiz'i tenkit ediyorlardı.

Burada şu hususunda altını çizelim ki biz bazılarının İslâm'ı karalamak için söyledikleri iddialarının hiçbirini ciddiye almıyor, Kur'ân'ın ve Efendimiz'in dile getirdikleri her meselenin evrensel nitelikte ve mutlak doğru olduğuna iman ediyoruz. Ama İslâm'ı dışarıdan biriymiş gibi okuyan ya da modern hayatın baskılarından dolayı bazı meselelerde kendini savunmacı durumuna düşüren biri, o gün söylenen bazı hükümlerin belli hikmet ve illetlere bağlı olduğunu, dolayısıyla illetlerin değişmesi ile hükümlerin de değişebileceğini iddia edebilir. Böyle okuyan birine söylenecek sözümüz yok. Ancak İslâm'ı mahkûm etmeye çalışan Batı zihniyetine söylenecek bir sözümüz var. Onlara deriz ki: *“İslâm'ı milâdî 6. asırda ortaya koyduğu bazı hükümlerden dolayı yargılıyorsunuz. Peki, siz 6. asrı ne kadar tanıyorsunuz? İnsanlık o gün hangi noktada idi? İslâm, o ilk muhataplarını nereden alıp nereye getirdi? Aynı zaman diliminde dünya coğrafyalarının üzerinde yaşayan Roma, Sâsânî, Mısır, Yemen, Hindistan ve Çin'de durum nasıldı?”*

Göreceksiniz, hiçbiri bu sorulara doğru-dürüst cevap veremeyecektir. Çünkü özellikle Batı medeniyetinin temelleri sayılan Roma'nın, milâdî 6. asırdan 8. asıra kadar olan bölümü yok gibidir.^[6] İki asır onların tarihlerinde yaşanmamış bir hâldedir. İslâm karşısında aciz kalan bu sözde medeniyetler, içerisinde buldukları acziyetlerini tarihlerini gizleyerek örtmeye, kendi içine düştükleri hâli kimseler fark etmesin diye de İslâm'a saldırarak işi gölelemeye çalışmışlardır. Ama İslâm'ın hiçbir zaman böyle bir derdi yoktur, olmamıştır da... İslâm'ın açıklanınca mahcup olacağı hiçbir meselesi, söyle-nince utanacağı hiçbir hadisesi yoktur. Hâl böyle olunca bizim değerlerimizi daha iyi öğrenmek, daha doğru kavramak zorunluluğumuz vardır.

Bu zorunluluğun önemli bir ayağı olarak Kur'an'ın nüzûl ortamını ve siyer coğrafyasını tanımak ve özellikle bu üç ortamın öğrenilmesi gerektiğini belirtmiştik. Şimdi bu üç ortamda neleri öğrenmeliyiz sorusuna cevaplar verelim.

1. Hz. Peygamber (sas) Öncesi Ortam

Bu ortama Câhiliye dönemi deniyor. Bu dönem, İslâm öncesi dönem olduğu için insanlar, Allah'ın kendilerine yükledikleri vazifenin ötesinde başka bir hâl üzere yaşıyorlardı. Şirk hayatın tamamını kaplamış, haksızlıklar, zulümler, haddi aşmalar sınır tanımaz bir boyuta ulaşmıştı. Bu Câhiliye hayatını tanımak, İslâm'ın değer ve kıymetini daha doğru bir şekilde takdir etmeyi gerektirecektir. Hz. Ömer'e nispet edilen bir sözde dendiği gibi: "*Câhiliye'yi tanımayan, İslâm'ı tam anlamı ile anlayamaz!*"^[7] Böyle olduğu için bizim İslâm öncesi ortamı her boyutu ile öğrenmek, Hz. Peygamber'in peygamberlik öncesi yaşadığı ortamı kavramak zorundayız. Bu ortama dair şu hususlar iyice öğrenilmelidir:

- 1- Coğrafi konumu
- 2- İklim şartları
- 3- Tarihsel birikimi ve bunun önemi
- 4- Sosyal, kültürel ve dini yapısı
- 5- Kullanılan dil ve bu dilin seçilme nedenleri^[8]

[6] Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 27.

[7] İbn Teymiyye, *Minhâcû's-Sünne*, II, 398.

[8] Bu başlıklar, ilerleyen derslerde müstakil konular olarak detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Siyer coğrafyasının bu hususiyetleri iyice öğrenildiği zaman, nübüvvet ve risâlet mesajlarının nasıl bir ortamda neşet ettiği anlaşılacak, bağlam kavrandığı için de bugün anlamakta zorlandığımız nice mesele daha iyi anlaşılacaktır.

2. Hz. Peygamber'in (sas) Yaşadığı Ortam

Efendimiz'in (sas) doğumundan başlayarak Peygamber olacağı zamana kadarki kırk yıllık süreç iyice anlaşıldıktan sonra yirmi üç yıllık peygamberlik süreci yaşadığı ortam ile beraber anlaşılmalıdır. Özellikle Efendimiz'in (sas) on üç yıl Mekke'de kendi kavmi ile olan münasebetleri, onların kültürel birikimlerine karşı tutumu, hâkim düşünce olarak şirk meselesi ile mücadelesi, ilk yıllarda Hristiyanların bulunduğu bir belde olan Habeşistan'a gönderilen Müslümanların oradaki durumları, Medine'ye hicret ettikten sonra müşrik Araplarla olan ilişkiler ve bölgenin diğer sakinleri olan Yahudilerle kurulan bağlar ve ortaya çıkan ilişkiler iyice gözden geçirilmelidir. Hz. Peygamber'in (sas) hicretin 6. yılından sonra civar beldelere gönderdiği davet mektupları, muhataplarına göre yazılan mesajlar, İslâm'ın gücü bölgede yayıldıktan sonra ortaya çıkan yeni bir zümre olarak münafıklarla olan münasebetler, Efendimiz'in yaşadığı ortamın anlaşılmasında önemli hususlardır. Tüm bunlarla Hz. Peygamber'in nasıl bir dil/üslub kullanarak mücadele ettiği, yirmi üç yılın sonunda ilk halife olan Hz. Ebû Bekir'e nasıl bir devlet emanet ettiği her boyutu ile gözler önüne serilmelidir ki mesele daha iyi anlaşılmuş olsun ve özellikle bizim dünyamıza verdiği mesajlar gün yüzüne çıkarılmış olsun.

3. Hz. Peygamber (sas) Sonrası Ortam

Yirmi üç yılın sonunda o coğrafyanın geldiği nokta iyice tespit edilmelidir. Hz. Ebû Bekir'in hilafeti ile başlayan o yeni sürece, tepkiler, irtidat hareketleri, İslâm coğrafyasındaki hareketlilik iyice analiz edilmelidir. Özellikle Hz. Ebû Bekir'in tüm bunlarla nasıl mücadele verdiği, iki buçuk yıl gibi kısa bir zaman diliminde ortaya çıkan onlarca meseleyi nasıl çözdüğü, kendinden sonraki Halife olan Hz. Ömer'e nasıl bir yönetim miras bıraktığı iyice anlaşılmalıdır. Hz. Ömer'in on buçuk yıl sürecek olan hilafet süreci de aynı şekilde ele alınmalıdır. Onun fetih anlayışı, adalet meselesinde cihana bıraktığı derin iz, sadece dostları değil, dost-düşman herkesi kendisine hayran bırakan idare sistemi iyice öğrenilmelidir. Üçüncü halife olan Hz. Osman'ın on iki

yıl sürecek hilafet süreci de her boyutu ile incelenmelidir. Ortaya çıkan sıkıntılarının kaynağı iyice tespit edilmeli, Hz. Osman'ın şehadeti ile neticelenen o elim hadiseler ibret nazarı ile okunmalıdır. Gizlemenin kimselere fayda vermeyeceği bilinci ile birilerini yüceltme veyahut alçaltma adına değil; anlama ve ders çıkartma adına okunmalıdır. Hilafet sürecinin son halkası olan Hz. Ali ve Hz. Hasan da aynı şekilde okunmalı, bir kardeş kavgası olan Cemel bu nazar ile incelenmeli, hilafetin saltanata karşı bir mücadelesi olan Sıffîn iyice tetkik edilmeli, cehaletin insanı nerelere vardıracağı konusunda acı bir örnek olan Haricilerle mücadele gözden geçirilmeli, Hz. Hasan'ın hakkı olmasına rağmen ümmetin birliği ve vahdeti adına hilafetten feragati iyice kavranmalıdır.

Hz. Peygamber (sas) sonrası ortamın bir de şu boyutunu irdelemek zorundayız: Dinin intikal ve muhafazasında kilit bir rol üstlenen sahâbe neslinin, Hz. Peygamber'den sonra İslâm'ın sonraki nesillere aktarılması konusundaki hassasiyetleri ve çabaları iyice anlaşılmalıdır. Bir hadisi doğrulatma adına ortaya koydukları çabaları, bir meselenin doğru anlaşılması adına nasıl bir titizlik sergiledikleri, canları pahasına dini savunma adına neler yaptıkları, atlarının üzerinden inmeyip bir ömür insanlara İslâm'ın mesajlarını ulaştırmak için nasıl çırpındıkları iyice öğrenilmelidir.

Tüm bunların anlaşılması, Hz. Peygamber'in (sas) cihana bıraktığı mesajların doğru anlaşılmasını sağlayacaktır. Siyerin coğrafyasını bu özellikleri ile tanımak, o günün şartlarının oluşturduğu sosyo-psikolojik alt yapıyı dikkate alarak okumak, "neden, nasıl, niçin, ne zaman, nerede?" sorularını sorarak cevaplar bulmak, bugünden hareket ederek o günü değil, o güne giderek o günü okumak, asıl istifadeyi ortaya çıkaracak, bu da hem meselelerin doğru anlaşılmasını, hem de şu an karşılaşılan sorunların çözümüne vesile olacaktır.

DÂRÜ'L-ERKAM

- ❖ Siyer coğrafyasının özellikleri hakkında neler söylenebilir?
- ❖ “Câhiliye’yi tanımayan, İslâm’ı da tam anlamı ile anlayamaz!” Neden?
- ❖ Nüzûl ortamının sosyal yapısı ile bugün arasındaki farklılıklar ve benzerlikler nelerdir?
- ❖ “Bugünden hareket ederek o günü değil, o güne giderek o günü okuyoruz.” sözü nasıl anlaşılmalıdır?
- ❖ Hadiseleri anlamada; “ne, nerede, ne zaman, nasıl ve niçin?” sorularını sorup cevaplar aramanın faydaları nelerdir?

SUFFA

- ❖ Siyer coğrafyasını her yönü ile öğren ki İslâm’ın neşet ettiği o ortamı iyice tanıyabilesin, meseleleri doğru bir temel üzerine kurabilesin.
- ❖ Câhiliye dönemini her yönü ile öğren ki İslâm’ın değer ve kıymetini iyice anlayabilesin, bir toplumun nereden nereye geldiğini daha iyi kavrayabilesin.
- ❖ Hz. Peygamber’in (sas) yaşadığı ortamı her yönü ile öğren ki muhataplarıyla doğru bir usûl ve üslup üzere iletişimi devam ettirebilesin.
- ❖ Hz. Peygamber’in (sas) sonrasındaki ortamı her yönü ile öğren ki İslâm’ın insan değiştirme ve toplumu dönüştürme potansiyelinin gücünü iyice kavrayabilesin.
- ❖ Siyeri doğru anlamak için o günün şartlarının oluşturduğu sosyo-psikolojik alt yapıyı iyice öğren ki bugünü doğru okuyabilesin, sorunlara isabetli çözüm yolları bulabilesin.